

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

Porovnání předškolního vzdělávání ve vybraných evropských zemích

bakalářská práce

České Budějovice 2010

Vedoucí práce:
prof. PaedDr. Gabriel Švejda, CSc.

Vypracovala:
Iveta Petrželová

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použité literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Datum: 31. 3. 2010

.....

Iveta Petrželová

Děkuji vedoucímu bakalářské práce prof. PaedDr. Gabrielu Švejdovi za cenné rady, připomínky a metodické vedení během zpracování bakalářské práce.

Anotace

Porovnání předškolního vzdělávání ve vybraných evropských zemích

Bakalářská práce se zabývá srovnáním předškolní výchovy ve vybraných evropských zemích. Bakalářská práce je členěna do dvou částí, teoretické a praktické. V teoretické části je stručně shrnuto předškolní vzdělávání v 16 evropských zemích. V praktické části se hlouběji zabývám srovnáním předškolní výchovy v České republice a Nizozemsku. Cílem práce bylo, na základě tohoto porovnání zjistit, čím by se mohla naše předškolní výchova inspirovat.

Annotation

The comparison of pre-school education in chosen european countries

Bachelor work deals with comparison of pre-school education in chosen european countries. The bachelor work is divided into 2 parts, the theoretical and the practical. In theoretical part is briefly summaried the pre-school education in 16 european countries. I deal deeper with comparison of the pre-school education in Czech republic and in Netherlands. The aim of the bachelor work was to find on the basis this comparison what could our pre-school education get inspired by.

Obsah

Úvod	7
Teoretická část	8
1 Slovníkový výklad klíčových pojmů	8
2 Předškolní výchova v evropských zemích	10
2.1 Belgie	10
2.2 Česká republika	10
2.3 Dánsko	10
2.4 Finsko	11
2.5 Francie	11
2.6 Irsko	11
2.7 Itálie	12
2.8 Lucembursko	12
2.9 Nizozemsko	12
2.10 Portugalsko	12
2.11 Rakousko	13
2.12 Řecko	13
2.13 Spolková republika Německo	14
2.14 Španělsko	14
2.15 Švédsko	14
2.16 Velká Británie	15
3 Shrnutí	15
Praktická část	17
Komparace české a nizozemské předškolní výchovy	17
1 Základní informace o zemích	17
2 Dějiny předškolní výchovy	18
3 Pojetí předškolní výchovy	20
4 Cíle předškolního vzdělávání	22
5 Kurikulum vzdělávacích systémů	25
6 Zásady vzdělávání	28
7 Pojetí dítěte	29

8 Míra účasti dětí v předškolním vzdělávání	30
9 Řízení a státní dohled na předškolní vzdělávání	31
10 Financování školství	32
11 Vzdělávání národnostních menšin	33
Závěr	37
Seznam použité a citované literatury	39
Přílohy	40

Úvod

Téma bakalářské práce jsem si zvolila ze svého osobního zájmu. Vždy jsem se ráda dozvídala něco nového o nějaké více či méně vzdálené zemi. Volba tématu pro bakalářskou práci tedy byla, vzhledem ke studovanému oboru, nasnadě. Dozvědět se, jak vypadá předškolní výchova v jiných státech a porovnat ji s českou předškolní výchovou. Vím, že nejlepší by bylo vyjet do daných vybraných států a vidět a zažít, ale ne jen z finančních a organizačních důvodů nebyla průzkumná cesta možná. Musela jsem se tedy spolehnout na literaturu k danému tématu určenou.

Na základě teoretické části jsem si vybrala Nizozemí, ve kterém mě struktura předškolní výchovy zaujala nejvíce. V praktické části tedy srovnávám českou a nizozemskou předškolní výchovu. I z pohledu problematiky romské komunity v České republice mě zaujal školský systém Nizozemska, ve kterém se zabývají právě tematikou národnostních menšin (kterých je u nich poměrně vysoký počet) a jejich vzděláváním.

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, na jaké úrovni je předškolní vzdělávání ve vybraných evropských zemích, jak moc se liší od českého předškolního vzdělávání a čím by se mohla naše předškolní výchova inspirovat.

Teoretická část

1 Slovníkový výklad klíčových pojmů

1.1 Dítě

„Lidský jedinec v životní fázi od narození do období adolescence. Podle některých pojetí je za dítě považován i jedinec před narozením, tj. v prenatálním období vývoje člověka. Dítě a dětství je popisováno a zkoumáno v řadě věd (psychologie, psychiatrie, sociologie, lékařské vědy aj.). Pedagogika se dítětem zabývá jako subjektem edukace, zejm. z těchto hledisek:

1. Vztah mezi vývojem dětí a možnostmi je vzdělávat. Zkoumají se závislosti mezi zráním psychických a tělesných funkcí a rolí žáka, kterou dítě v určitém věku přejímá.
2. Způsoby a obsah vzdělávání dítěte ve školním edukačním prostředí. Hledá se, které formy učení a vyučování a které jejich obsahy jsou nejvhodnější k tomu, aby byl celkový rozvoj dětí co nejlépe zajišťován.“(Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 46)

1.2 Předškolní výchova (preprimární vzdělávání)

„Výchova zabezpečující uspokojování přirozených potřeb dítěte a rozvoj jeho osobnosti. Podporuje zdravý tělesný, psychický a sociální vývoj dětí, vytváří předpoklady jejich pozdějšího vzdělávání. Stále významnějším účelem předškolní výchovy je vyrovnávání rozdílů mezi dětmi způsobované rozdílnou kvalitou sociokulturního prostředí v rodinách.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 186)

1.3 Školský model předškolní výchovy

„Preprimární vzdělávání je organizováno v třídách, v nichž jsou zařazeny děti podle věkových kategorií, tedy podobně jako ve skutečné škole. Tento model je realizován např. ve Francii, Španělsku, Řecku, Británii a také v České republice.“ (Průcha, 2006, s. 61)

1.4 Rodinný model předškolní výchovy

„Preprimární vzdělávání je organizováno ve skupinách sdružujících děti různého věku, tedy podobně jako ve skutečných rodinách. Tento model je realizován např. ve Finsku, Švédsku, Dánsku a Německu.“ (Průcha, 2006, s. 61)

1.5 Institucionální výchova

„Výchova v oficiální společenské instituci (škole, školském zařízení), speciálně zřízené k výchovným účelům.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 86)

1.6 Rodinná výchova

„Výchova uskutečňovaná v rodině, obvykle výchova dětí a mladistvých uskutečňovaná jejich rodiči či prarodiči. Současná pedagogická teorie je většinou zajedno v názoru, že rodinná výchova a rodinné prostředí je nejvýznamnějším činitelem formujícím mladého člověka.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 202)

1.7 Cíl výchovy

„V nejobecnější podobě ucelená představa (ideál) předpokládaných a žádoucích vlastností člověka, které lze získat výchovou.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 29)

1.8 Kurikulum

„Rozlišují se 3 základní významy pojmu: 1 Vzdělávací program, projekt, plán. 2 Průběh studia a jeho obsah. 3 Obsah veškeré zkušenosti, kterou žáci získávají ve škole a v činnostech ke škole se vztahujících, její plánování a hodnocení.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 110)

2 Předškolní výchova v evropských zemích

2.1 Belgie

Předškolní výchova je zahrnuta do systému vzdělávání, je dobrovolná a bezplatná. Většinou je poskytována v zařízeních připojených k základním školám, je určena pro děti ve věku od 2,5 do 6 let. Děti mohou být ve skupinách rozdělených podle věku, anebo ve skupinách věkově smíšených.

„Cílem předškolní výchovy je seznamovat děti s životem ve společnosti, podporovat jejich duševní a psychický vývoj, učit je správně se vyjadřovat a povzbuzovat je při uměleckých činnostech.“ (Ježková, Walterová, 1997, s. 18)

2.2 Česká republika

Předškolní vzdělávání u nás probíhá v mateřských školách, navazuje na rodinné vzdělávání a prohlubuje jej. Je určeno pro děti ve věku 3-6 let. Pro děti do 3 let jsou určeny jesle, ovšem jejich počet se snižuje kvůli finanční zátěži pro obce a města.

Koncepce předškolního vzdělávání je stanovena v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání, směřuje dítě k osvojení základů klíčových kompetencí, jako předpoklad pro své celoživotní vzdělávání. Předškolní výchova klade důraz na osobnostně sociální rozvoj dítěte. Současný trend směřuje k rozvoji prosociálního chování.

2.3 Dánsko

Pro děti do 3 let je předškolní výchova zajištěna v jeslích, v soukromých denních pečovatelských domovech nebo doma, kde o ně pečuje vlastní matka, pečovatelka nebo dívka z řad studentek tzv. au-pair. Pro děti od 2,5 do 6 let je předškolní výchova zajištěna v mateřských školách a pro děti ve věku 5-7 let v předškolních třídách, které slouží k přípravě dětí na vstup do školy a jsou zřizovány při základních školách. Tato forma přípravy je v Dánsku chápána jako povinná.

V Dánsku existují i tzv. otevřené mateřské školy, ve kterých se na výchově, kromě vychovatelek, podílejí i prarodiče nebo jiní příbuzní dětí a dále stále populárnější integrované instituce, v nichž jsou děti rozděleny do věkově heterogenních skupin.

2.4 Finsko

Předškolní výchova je zajištěna jeslemi pro děti do 3 let, mateřskými školami s celodenní nebo půldenní péčí pro děti od 5 do 6 let, středisky denní péče, které zajišťují péči i pro děti mladší 3 let a rodinnou denní péčí, kde se o děti stará většinou matka nebo jiný pečovatel, který nemusí mít pedagogické vzdělání. Matka, či jiný pečovatel, pečuje také o jiné děti z okolí, ovšem nesmí jich být víc jak 4, další podmínkou je dům se zahradou pro dostatečný pohyb a hry dětí.

„Nejdůležitější výchovný cíl v mateřských školách se zaměřuje na rozvíjení kreativních schopností dětí, zejména jazykových a komunikativních, a na vytváření sociálních postojů (vztahy přátelství, důvěry a spolupráce mezi dětmi). Již v mateřských školách je prováděna výchova dětí k mírovému soužití a k odmítání rasových a národnostních předsudků.“ (Váňová, 1994, s. 15)

2.5 Francie

Ve Francii je předškolní výchova nepovinná a ve státních institucích bezplatná. Děti do 3 let mohou navštěvovat jesle, děti od 2 do 6 mateřské školy a dále pak předškolní třídy, které jsou zřizovány při základních školách. Uplatňuje se zde tzv. školský model předškolní výchovy, ve kterém jsou děti ve věkově homogenních třídách. Mezi hlavní cíle řadí Francouzi připravit dobře dítě na základní vzdělávání. Mateřské školy rozvíjí všechny potencionály dítěte, aby mohlo utvářet svou osobnost a uspět ve škole i v životě.

„Děti v mateřských školách jsou pod kontrolou školních psychologů. Těm, které mají nějaké obtíže, je věnována zvláštní pozornost, eventuálně přicházejí do tzv. adaptačních tříd.“ (Váňová, 1994, s. 20)

2.6 Irsko

Ve velké míře zajišťují předškolní vzdělávání, pro děti od 4 do 5 let, základní školy předškolními odděleními. Pro děti mladších čtyř let je jen málo předškolních institucí, převážně soukromých, založených dobrovolnými organizacemi, kde jde především o výchovu a opatrování, děti si zde hlavně hrají.

2.7 Itálie

Jesle jsou určeny pro děti mladší 3 let, mateřské školy pro děti ve věku 3-6 let. V Itálii převažují bezplatné státní mateřské školy, můžeme zde však najít i mateřské školy církevní a soukromé. Předškolní výchova je nepovinná a přesto vnímána jako běžná součást vzdělávacího systému. Také se zde uplatňuje zvláštní forma kombinující institucionální a rodinnou výchovu předškolních dětí, která probíhá v centrech určených těm rodičům, kteří vychovávají své děti doma, ale zároveň chtějí, aby se děti rozvíjely v sociálních dovednostech. Děti si zde hrají a rodiče je pozorují v různých interakčních situacích s jinými dětmi.

„Hlavním úkolem mateřské školy je rozvoj osobnosti dítěte a jeho příprava na vstup do školy. Pozornost se věnuje zvláště jeho verbálnímu projevu a mravní, estetické a tělesné výchově. Tradiční je důraz kladený na spolupráci mateřské školy s rodinou.“ (Ježková, Walterová, 1997, s. 74)

2.8 Lucembursko

Předškolní zařízení jsou většinou připojena k základním školám a jsou určeny pro děti ve věku 4-6 let (povinná docházka). Nepovinně mohou předškolní zařízení navštěvovat děti od 3 let. Zdůrazňuje se zde význam hry a výuka se přizpůsobuje individuálním rozdílům mezi dětmi. U dětí se podporuje aktivita a prožitek.

2.9 Nizozemsko

Mateřské školy jsou propojeny se školami základními, jsou integrovány do systému základního vzdělávání. Do základní školy začínají děti chodit v následujícím měsíci po dovršení svých 5. narozenin, v praxi je to tak, že většina dětí navštěvuje základní školu už od 4 let. Způsob práce s nejmenšími odpovídá naší mateřské škole, během doby se děti postupně setkávají s náročnějšími činnostmi, které se uplatňují i u nás na prvním stupni. Třídy jsou speciálně organizovány pro jejich věkovou skupinu s vhodným programem činností.

2.10 Portugalsko

Mateřské školy jsou veřejné i soukromé a jsou určeny pro děti od 3-6 let. Předškolní výchova je nepovinná, je o ni však velký zájem, jsou bezplatné.

„Cíle předškolní výchovy se týkají kognitivního, morálního, tělesného a sociálního rozvoje dětí. Jsou formulovány v zákoně, jejich plnění kontroluje státní inspekce.“ (Ježková, Walterová, 1997, s. 107)

2.11 Rakousko

Kojenecké jesle jsou určeny pro děti od 8 týdnů-1 roku, jesle jsou pro děti od 1-3 let. Tato nabídka je primárně určena zaměstnaným rodičům, proto je většina z nich otevřena celodenně po celý rok. Mateřské školy jsou pro děti od 3-6 let. Děti 6leté mohou navštěvovat předškolní skupiny nebo předškolní třídy, ve kterých se mohou lépe adaptovat na školní život. Cílem předškolní výchovy je podpora tělesného, duševního a psychického vývoje dítěte. Předškolní výchova je dobrovolná.

„Vzhledem k tomu, že výchovná činnost mateřských škol není stanovena osnovami, je velice rozmanitá. Především formou hry jsou rozvíjeny sociální vztahy dětí, řečové, hudební a sportovní dovednosti a poznatky o okolním světě.“ (Ježková, Walterová, 1997, s. 117)

2.12 Řecko

Pro děti od 3,5-5,5 let jsou určeny mateřské školy. V některých oblastech Řecka je předškolní docházka povinná, jinak je nepovinná, ovšem objevuje se zde snaha zařadit děti alespoň do 2. ročníku mateřské školy kvůli snazšímu přechodu do základní školy.

„Jednotlivá oddělení mateřských škol jsou smíšená a jsou organizována bez ohledu na věk dětí. Pro různé účely se však vytvářejí pracovní skupiny podle věku dětí.“ (Struktury systémů vzdělávání a odborné přípravy v zemích Evropské Unie, s. 111)

„Cílem výchovy v mateřské škole je tělesný, citový a rozumový rozvoj dítěte a jeho příprava na základní školu. Zvláštní pozornost je věnována správnému užívání mateřského jazyka.“ (Ježková, Walterová, 1997, s. 129)

2.13 Spolková republika Německo

Předškolní výchova je dobrovolná. Pro děti od 3-6 let jsou určeny mateřské školy. Tzv. předtřídy zajišťují mimořádnou přípravu na základní školu a jsou určeny především pro děti, které nejsou dostatečně zralé na školu. Děti jsou zde rozvíjeny hrovou formou učení. Objevují se zde i tzv. školní mateřské školy, které jsou určené pro různě postižené děti. Jinde se tyto školy nazývají speciální mateřské školy.

2.14 Španělsko

Předškolní výchova je nepovinná a ve státních mateřských školách bezplatná. Pro děti od 6 měsíců do 3 let jsou určeny jesle. Pro děti od 4-6 let pak mateřské školy, které usilují o úzký kontakt s rodinami dětí.

„Hlavním cílem předškolní výchovy je harmonický rozvoj osobnosti dítěte a jeho příprava na školu. Děti se mají naučit poznávat své tělo, komunikovat s ostatními lidmi, orientovat se ve svém rodinném a sociálním prostředí a postupně získávat samostatnost v každodenním životě. Jsou rozvíjeny jejich řečové a numerické dovednosti, znalosti o přírodě, výtvarné, hudební a pohybové schopnosti.“ (Ježková, Walterová, 1997, s. 156)

2.15 Švédsko

Na předškolní výchovu je kladen zvláštní důraz, stává se povinnou pro všechny děti. Obce musí dětem v posledním roce před vstupem do školy (tedy v 6 letech, neboť do základní školy se nastupuje v 7 letech) zajistit umístění v předškolním zařízení alespoň na 3 hodiny denně. Děti mohou navštěvovat předškolní zařízení, které jsou nazývána „domy volného času“, ve kterých se u dětí podporuje hravost a zvědavost. V posledním roce předškolní výchovy se děti seznamují se základy čtení a psaní.

„Zvláštností jsou speciální kurzy pro rodiče těch dětí, které se obtížně adaptují nebo mají jiné problémy.“ (Ježková, Walterová, 1997, s. 166)

2.16 Velká Británie

Předškolní výchova je nepovinná, probíhá v mateřských školách nebo v předškolních třídách zřízených při základních školách a je určena pro děti od 3-5 let. Ve veřejném sektoru je předškolní výchova bezplatná a mívá 2 cykly (pro děti ve věku 3-4 roky a pro děti ve věku 4-5 let). Má především funkci sociální a diagnostickou. Předškolní výchova se bere jako prostředek pro vyrovnání rozdílů mezi dětmi z různých sociálních skupin a jako období pro získání přehledu o schopnostech dětí z hlediska jejich dalšího rozvoje.

3 Shrnutí

Ve všech vybraných evropských zemích je předškolní vzdělávání bezplatné (kromě soukromých předškolních zařízení) a ve většině nepovinné. Jako povinnou chápou předškolní docházku v Dánsku (předškolní třídy), Lucembursku (od 4-6 let), Nizozemí (integrovaná předškolní výchova do primárních škol), v některých oblastech Řecka (poslední ročník MŠ) a ve Švédsku (povinnost pro všechny 6leté děti).

Předškolní zařízení (nejčastěji mateřské školy) jsou většinou samostatnými institucemi. V Belgii, Irsku a Lucembursku jsou většinou předškolní zařízení připojena k základním školám. V Dánsku, Francii, Rakousku, Německu a Velké Británii jsou zřizované při základních školách tzv. předškolní třídy nebo předškolní oddělení, která děti navštěvují za účelem lepší adaptace na školní život a k přípravě dětí na vstup do školy. Předškolní zařízení navštěvují děti od svých 3 let (výjimečně, jako v Belgii a Francii, již od 2 let) do svých 6 let (opět výjimečně, jako ve Finsku a Švédsku až do svých 7 let). S tím souvisí i délka předškolního vzdělávání, kdy tato doba je nejkratší v Řecku (v průměru asi 1,4 roky) a naopak nejdelší je v Dánsku (v průměru 3,6 let), v České republice se délka předškolního vzdělávání pohybuje kolem 3 let. Ačkoliv je ve většině zemí předškolní vzdělávání nepovinné, míra účasti dětí v tomto vzdělávání je poměrně vysoká (přes 60% 4letých dětí navštěvuje předškolní zařízení, u dětí 5-6letých se tato účast zvyšuje).

V některých zemích je v předškolních zařízeních zdůrazněno získávání sociálních zkušeností, morální a emocionální rozvoj dětí, prvotní úloha předškolní výchovy

je chápána jako doplněk života malých dětí v rodině, učitelé v podstatě odpovídají za socializaci a sebeuvědomění dítěte, nemají však za úkol vyučovat (např. Finsko, Irsko, Německo, Nizozemsko). V jiných zemích preferují vzdělávací a poznávací složku rozvoje dětí, důraz je kladen na význam učebních dovedností a posláním předškolní výchovy je postupné seznamování dětí se světem školy (např. Belgie, Francie, Řecko, Itálie). Cíl preprimárního vzdělávání je ve všech vybraných zemích v podstatě stejný: „Připravit dítě pro život ve společnosti, vybavit je určitými poznatky a dovednostmi pro vlastní rozvoj a další vzdělávání. Tento cíl je deklarován v různých dokumentech národní vzdělávací politiky, v některých zemích přímo v kurikulárních materiálech určených pro preprimární vzdělávání (podobně jako v českém Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání, 2004).“ (Průcha, 2006, s. 60)

Osobně se mi líbí český model předškolního vzdělávání. Nástup do mateřské školy mi přijde nejlepší ve třech letech. Zastávám také názor, že institucionální předškolní výchova by měla být nepovinná, ovšem poslední rok před začátkem povinné školní docházky by povinný být měl, kvůli adaptaci na školní prostředí a socializaci mezi vrstevníky. Já sama také upřednostňuji školský model vzdělávání, tedy děti jsou ve třídách přibližně ve stejném věku. Líbí se mi také italská forma kombinující institucionální a rodinnou výchovu.

Praktická část

Komparace české a nizozemské předškolní výchovy

1 Základní informace o zemích

1.1 Česká republika

Česká republika je vnitrozemský stát ležící ve střední Evropě. Na západě sousedí s Německem, na severu s Polskem, na východě se Slovenskem a na jihu s Rakouskem. Skládá se ze tří částí – Čech, Moravy a Slezska. Její rozloha je 78 867 km² a žije zde přibližně 10,5 mil. obyvatel. Hlavním městem je Praha. Je to demokratický stát, hlavou státu je prezident republiky. Vrcholným zákonodárným orgánem je dvoukomorový parlament České republiky.

Česká republika je členským státem Severoatlantické aliance (NATO) a Evropské Unie (EU).

V České republice žije asi 3,5 % cizinců. Nejpočetnějšími národnostními menšinami jsou Slováci (1,9%), Poláci (0,5%) a Němci (0,4%). Dále zde žijí národnostní menšiny Romů, Maďarů, Vietnamců, Rusů, Bulharů a Srbů.

1.2 Nizozemské království

Nizozemské království se skládá ze tří členských států – Nizozemsko, Aruba a Nizozemské Antily. Každý tento stát má vlastní vládu, premiéra, ale všechny mají společnou hlavu státu – královnu Beatrix Wilhelminu Armgard. Dále se však budu zabývat pouze Nizozemskem.

Nizozemsko leží na pobřeží Severního moře v západní Evropě. Na východě sousedí s Německem a na jihu s Belgií. Rozloha Nizozemska je 41 527 km². Žije zde přibližně 16 mil. obyvatel. Hlavním městem je Amsterdam. Město Haag je sídlem královny, parlamentu a nizozemské vlády. Nizozemsko je konstituční monarchií. Nizozemsko je členským státem Severoatlantické aliance (NATO), Evropské Unie (EU), Ekonomické Unie mezi Belgií, Nizozemskem a Lucemburskem (BENELUX), Organizace Spojených Národů (OSN) a dalších.

V Nizozemí žije asi 81% Nizozemců, dále Indonésané (2,4%), Němci (2,4%), Turci (2,2%), Surinamci (1,9%), Marokánci (0,8%), obyvatelé Antil a Aruby

(0,8%) a 6% dalších jiných menšin. Od 50. let jsou změny v etnické skladbě obyvatelstva ovlivňovány imigrací, hlavně kvůli ní je Nizozemsko multikulturní zemí, což je novým fenoménem v nizozemské společnosti.

2 Dějiny předškolní výchovy

2.1 Dějiny české předškolní výchovy

„V českých zemích má předškolní vzdělávání dlouhou tradici. První veřejná mateřská škola byla založena v Praze roku 1869, později také v dalších městech a v souladu s tehdejší rakouskou školskou legislativou byly tyto „školky“ chápány hlavně jako zařízení pečující o tělesný vývoj dětí. Avšak už předtím, v prvním českém programu pro předškolní výchovu, byly zdůrazněny i složky vzdělávací. Byl to spis Jana Vlastimíra Svobody (1800-1844) nazvaný *Školka čili prvopočáteční, praktické, názorné všestranné vyučování malých dětí k věcnému vybroušení rozumu a ušlechtnění srdce s navedením ke čtení, počítání a kreslení pro učitele, pěstouny a rodiče*, vydaný v Praze roku 1839.“ (Průcha, 2006, s 57).

Na důležitost významu období dětství poprvé upozornil Jan Ámos Komenský (1592-1670). Kladl důraz na podporu rozvoje dětských vloh. Poprvé v historii vytvořil ucelenou soustavu názorů na výchovu. Jeho snahou bylo přiblížit a zpřístupnit vzdělání i prostému člověku. Ve dvanácti kapitolách jeho díla „Informatorium školy mateřské“ rozpracoval celý obsah systematické předškolní výchovy. Důraz je zde kladen na výchovu mravní, smyslovou, tělesnou a rozumovou.

Na přelomu 18. a 19. století se začala rozvíjet institucionální předškolní výchova. R. 1832 byla jako první ústav pro děti předškolního věku u nás založena opatrovna na Hrádku, dále následovaly opatrovny v Karlíně, na Hradčanech a v Plzni.

První mateřská škola vznikla r. 1869 v Praze u Sv. Jakuba, stěžejní byla výchovná funkce a přetrvával spíše školní charakter těchto zařízení, sloužila předně dětem chudých rodičů, kteří byli po celý den zaměstnáni.

Změnu přineslo reformní hnutí - hnutí za novou výchovu (ve světě Dewey, Allan Key, M. Montessori, u nás Anna Süssová a Ida Jarníková), důraz byl kladen na

přirozený rozvoj jedince a jeho svobodu. České hnutí za reformu v mateřských školách se inspirovalo mnoha vzdělávacími novinkami ze zahraničí. Hnutí skončilo změnou politického systému, který žádnou spolupráci se západními výchovnými systémy neschvaloval. Výchovnou strategií byla kolektivnost a jednotnost. Individuální přístup k dítěti se neuplatňoval. Jednostranné postupy ve výchově, které byly zaměřeny hlavně na rozum, děti spíše zatěžovaly.

V 90. letech 20. stol. převládal v mateřských školách kritický vztah k předcházejícímu „učebně-disciplinárnímu“ modelu vzdělávání (malý prostor pro tvořivost dětí, malý zřetel na potřeby dětí...). Objevila se i tendence k naprostému uvolnění práce v MŠ až rezignace na přípravu předškolních dětí na školu. Reakcí na dané skutečnosti byl důraz na individuální rozvoj každého dítěte. Navázalo se na osobnostně orientovanou pedocentrickou pedagogiku (dítě je středem), který respektuje přirozené potřeby dítěte a vytváří optimální podmínky pro jeho individuální rozvoj.

Směr, kterým by se měla ubírat předškolní výchova v České republice, byl vymezen v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání, což je kurikulární dokument, který vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku.

2.2 Dějiny nizozemského školského systému a předškolní výchovy

Školský systém se v Nizozemí vyvinul zhruba na přelomu 18. a 19. století jako výsledek Francouzské revoluce v roce 1789. V letech 1795 – 1815 bylo Nizozemsko obsazeno Francouzi a jako část francouzské říše se nazývalo „Batavská republika“. Organizace země byla orientována výhradně podle francouzského modelu a to se odrazilo i v nizozemském školství. Francouzský systém vzdělávání (téměř jednotná organizace škol, plány výuky rozepsány do podrobností apod.) nebyl pro Nizozemsko natrvalo vhodný. V roce 1815 skončila francouzská okupace. Od roku 1825 probíhal tzv. „školní boj“. Katolíci a protestanti chtěli poskytnout svým dětem školní výchovu na základě svého náboženství, liberálové zase chtěli církvi od škol úplně odloučit. V roce 1830 se Nizozemsko sjednotilo s dnešní Belgií a postupně se měnil i školský systém. Revoluční rok 1848 dal Nizozemsku svobodomyslnou ústavu. S liberální vládou bylo nyní možné zakládat svobodné školy, dále školy s náboženskými a

ideologickými východisky. V roce 1917 byly všechny školy stejným způsobem placeny vládou. Školy byly svobodné, avšak ze strany státu se dohlíželo na morálnost učitelů a kvalitu výuky. Od roku 1980 se měnil způsob řízení školství národní vládou. Nový způsob řízení znamenal další autonomii ve všech oblastech školství. Hlavní princip spočívá v tom, že se centrální rozhodování v systému vzdělávání omezují téměř ve všech oblastech a téměř na všech úrovních na bezpodmínečně nutnou míru a přenášejí se především na jednotlivé školy, např. ohledně financování škol, které mají příležitost samostatně rozhodovat o používání finančních prostředků anebo sestavení profilu školy na základě světonázorových a pedagogicko-didaktických zásad a volbou interního organizačního modelu. Je ovšem také stanoveno, že stupně svobody nejsou neomezené a národní záruka kvality zůstává zachována. Byla tedy zaručena volnost učebních osnov, přijímání učitelů na každé škole provozovatelem školy, svobodná volba školy pro rodiče a žáky, svobodná volba školních knih a jiných pomůcek, školský dohled není zaměřen na jednotlivé učitele a nemá v praxi žádné příkazovací právo na školách majících soukromého provozovatele.

Do roku 1985 byla předškolní výchova realizována v mateřských školách od věku 4 let. Školky pracovaly podle plánu her a aktivit (děti si hrály, cvičily, pracovaly s různým materiálem, kreslily, zpívaly, poslouchaly pohádky). Starší děti začínaly s poznáváním abecedy a s jednoduchými počty. Úspěchy předškolní výchovy a vstup v platnost nového zákona o primárních školách vedly ke spojení mateřských a základních škol v roce 1985 kvůli snadnější návaznosti na primární vzdělávání. Pro děti mladší, které ještě nenavštěvují primární školu, jsou určeny skupiny péče o děti, kde si hrají a střediska denní péče o děti, skupiny jsou určeny pro děti ve věku 2-4 let.

3 Pojetí předškolní výchovy

Odlišná pojetí předškolní výchovy reprezentují dva modely: školský model a rodinný model (viz. Slovníkový výklad klíčových pojmů).

3.1 Česká republika

V České republice se uplatňuje jak model školský, tak rodinný. Záleží pouze na jednotlivé mateřské škole, kterému z nich dá přednost. Školský model má výhodu

ve snazší přípravě programu dne pro věkově homogenní skupinu dětí a připomíná svým složením školní třídu ve školách. Školský model sleduje postupné seznamování se „světem školy“ a proto do předškolního vzdělávání zavádí záměrné učení dovednostem, které tvoří základy elementární gramotnosti (čtení, psaní, matematika). Strukturované vyučování dětí předškolního věku je odmítáno, jde spíše o rozvinutí matematických představ (tvar, hloubka) apod.

Rodinný model je podobný rodině, prvotní úloha předškolní výchovy je v doplnění rodinné výchovy. Nesleduje systematické vzdělávání a těžiště mateřské školy spatřuje v socializačním působení. Předškolní výchova probíhá ve třídách dětí smíšeného věku. Děti mezi sebou komunikují, spolupracují a učí se empatii k dětem na odlišném vývojovém stupni, než jsou ony samy.

3.2 Nizozemsko

V Nizozemí je předškolní výchova integrována do primárního vzdělávání, které má zaručit plynulou návaznost na vzdělávání ve školách. V předškolním vzdělávání se objevuje spojení obou dvou modelů, školského i rodinného. Teoreticky se příliš obsah a forma výuky neliší od toho, co známe z našich mateřských škol. Přínosem je, že se tu vytvářejí heterogenní skupiny, starší děti si hrají a pracují společně s mladšími. Později připravují učitelky pro starší děti náročnější program, který přechází ve vyučování podobně tak, jak si školní vyučování představujeme u nás. Jednotlivé činnosti jsou však značně individualizované, děti pracují v malých skupinkách, plní individuální úkoly, na některých pracují společně. Podstatné je, že se neklade důraz na výsledný výkon, ale na motivaci, hru, postupné začleňování dítěte do kolektivu a zájem o spolupráci.

3.3 Shrnutí

Vypadá to, že Česká republika ještě hledá správnou cestu k pojetí předškolní výchovy. Nizozemí cíleně používá spojení obou modelů s vidinou snadnějšího přechodu dětí na základní školu.

4 Cíle předškolního vzdělávání

4.1 Česká republika

Až do roku 1989 bylo hlavním úkolem mateřských škol připravit dítě na vstup do základní školy a tomu byl přizpůsoben nejenom program, ale i režim a způsob práce. Režim byl pevně stanoven, mateřská škola tak částečně přebírala metody základní školy. Hlavní důraz byl kladen na velké množství předávaných informací a tím pádem poskytovala mateřská škola menší prostor pro volnou hru dětí a často nedokázala plně respektovat individuální zvláštnosti dětí předškolního věku.

V roce 1989 došlo k období změn a tedy k odklonu od pevně stanoveného režimu, plánované a řízené činnosti v mateřské škole byly kritizovány a odmítány, stejně jako i tendence k cílené přípravě dětí na vstup do základní školy. Začalo období hledání inspirací v zahraniční předškolní pedagogice a následně vytváření nových vzdělávacích programů a projektů.

Podle Národního vzdělávacího programu a školského zákona, představuje předškolní vzdělávání počáteční stupeň celoživotního vzdělávání. Konkrétní cíle a povinný obsah vzdělávání je vymezen v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání. Příprava na základní školu není v RVP PV brána jako samostatná součást, ale považuje se za součást rozvoje osobnosti dítěte a jeho příslušných kompetencí. České mateřské školy tedy věnují pozornost přípravě na základní školu (hlavně v posledním ročníku MŠ), ale není to jediný cíl předškolní výchovy.

Mezi hlavní cíle české předškolní výchovy patří probuzení touhy dítěte poznávat nové věci kolem sebe a tím doplnit rodinnou výchovu, která ne vždy dokáže poskytnout dítěti tak podnětné prostředí jako je mateřská škola. Děti jsou zde motivovány k celoživotnímu zájmu sebevzdělávání a rozvoji. V prostředí mateřské školy můžeme dítě pozorovat v každodenním styku s vrstevníky a sledovat jeho socializaci.

Důležité, při práci s dětmi, je rozpoznat jejich individuální charakteristiku a využít dané poznatky při práci na jejich individuálním rozvoji.

Z pohledu Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání se cíle předškolní výchovy realizují pomocí **rámcových cílů, klíčových kompetencí, dílčích cílů a dílčích výstupů.**

Rámcové cíle

Vyjadřují univerzální záměry předškolního vzdělávání. Patří sem:

- Rozvíjení dítěte, jeho učení a poznání
- Osvojení hodnot, na nichž je založena naše společnost a získání osobní samostatnosti
- Schopnosti projevovat se jako samostatná osobnost působící na své okolí

Ve svém celku je to vyjádření základní orientace předškolního vzdělávání a každodenní práce pedagoga. „Tyto cíle je třeba vnímat tak, že pokud jsou naplňovány, směřuje vzdělávání k utváření základů klíčových kompetencí, neboť zasahuje-li vzdělávání zároveň oblast poznatků, hodnot a postojů, získává dítě dovednosti mnohostrannější, dokonalejší a prakticky využitelnější.“ (VÚP, RVP PV, 2004, s. 9).

Klíčové kompetence

V kurikulárních dokumentech jsou obecně formulovány jako soubory předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého jedince. Patří sem:

- Kompetence k učení

Dítě je podporováno v jeho touze objevovat svět, získávat elementární poznatky o světě a pozorovat dění kolem. Je třeba jej v tomto objevování ocenit, aby se učilo s chutí.

- Kompetence k řešení problémů

Dítěti by se měla poskytnout možnost řešit své problémy, prakticky zkoumat funkční a nefunkční řešení a možnost volit mezi nimi. Dítě má pochopit, že vyhýbání řešení problémů k cíli nevede, ale že včasné a uvážlivé řešení je výhodou. Dítě by mělo vědět, že se může dostat do rozporu s okolím a bude muset tuto situaci řešit s ohledem na své i okolní potřeby.

- Kompetence komunikativní

Dítě ovládá řeč, umí vyjadřovat své myšlenky ve větách, umí vést dialog. Dokáže se podělit o své zážitky, vyjádřit své pocity a nálady verbálně i neverbálně. Ví o existenci cizích jazyků.

- Kompetence sociální a personální

Dítě by mělo umět napodobit vhodné sociální vzory, používat prosociální prvky ve svém chování a dodržovat vymezená pravidla. Mělo by umět samostatně rozhodovat o svých činnostech, uvědomovat si, že za sebe a své chování nese důsledky apod.

- Kompetence činnostní a občanské

Dítě si organizuje a plánuje své činnosti a hry, rozeznává své silné a slabé stránky, odpovědně přistupuje ke svým povinnostem, váží si práce a úsilí druhých. Zajímá se o dění kolem sebe, snaží se chovat podle základních lidských hodnot a norem, rozumí důležitosti pravidel pro soužití se svými vrstevníky i dospělými.

Úroveň klíčových kompetencí v předškolním věku vyjadřuje představu ideálu, ke kterému se lze přiblížit a ke kterému lze směřovat. Každé dítěte tohoto ideálu dosáhnout nemůže, přesto se pedagogové v mateřských školách snaží o největší rozvoj každého dítěte.

Dílčí cíle

Dílčí cíle ve vzdělávacích oblastech vyjadřují, co by měl pedagog v průběhu předškolního vzdělávání sledovat, co by měl u dítěte podporovat. Jsou to konkrétní záměry příslušející vzdělávacím oblastem.

Dílčí výstupy

Jsou to dílčí poznatky, dovednosti, hodnoty a postoje ve vzdělávacích oblastech, které odpovídají dílčím cílům.

(více v kapitole Kurikulum vzdělávacích systémů)

4.2. Nizozemsko

Vzdělávací systém v Nizozemí má tři základní cíle: přispívat k osobnímu rozvoji dítěte, rozvoji občanského povědomí a osvojení hodnotového systému. Nejdůležitější oblasti, které si každé dítě musí osvojit, tvoří klíčové učivo s přesně vymezenými cíly. Oproti našemu pojetí, kde rozlišujeme učivo a klíčové kompetence, v Nizozemí tyto termíny splývají. V podstatě bychom mohli tyto vymezené cíle považovat za cíle klíčového učiva. Překlad výrazu klíčové

kompetence je *kerncompetenties*, ale o tomto pojmu se vzdělávací instituce ani ministerstvo školství prakticky nezmiňují.

Vedle zákonem vytyčených základních požadavků se může každá škola zaměřit také na určité specifické cíle školní výuky. Základní cíle mají určitou souvislost (společný rámec) a musí být v souladu s citovou a intelektuální vyspělostí a zájmy dítěte. Všeobecné cíle se týkají života celé společnosti (zahrnují rozvíjení citů, intelektu a tvořivosti, osvojení základních znalostí kulturních, společenských a tělesných dovedností).

5 Kurikulum vzdělávacích systémů

5.1 Česká republika

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vypracovává Národní vzdělávací program (Bílá kniha). Musí být schválen vládou a poté ještě Parlamentem ČR, aby vstoupil v platnost. Je východiskem pro zpracování rámcových vzdělávacích programů. Upravuje ho školský zákon, ve kterém jsou uvedeny rozpracované cíle vzdělávání, vymezuje oblasti vzdělávání, vymezuje obsah vzdělávání a je zpracováván pro všechny školy na území ČR.

Mateřské školy v České republice se řídí podle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání, který nabízí a stanovuje konkrétní podobu kurikula. Mateřské školy z něj vychází při tvorbě vlastních školních vzdělávacích programů.

Obsah české předškolní výchovy se rozděluje do pěti částí podle jednotlivých vzdělávacích oblastí:

Dítě a jeho tělo (biologická oblast)

Učitelé podporují a stimulují růst a neurosvalový vývoj dětí, podporují a zlepšují jejich tělesnou zdatnost, pohybovou a zdravotní kulturu, pohybové a manipulační dovednosti. Děti se učí sebeobsluze a zdravým životním postojům a návykům.

Mezi dílčí cíle patří např. osvojení poznatků o těle a zdraví, uvědomění si vlastního těla, rozvoj a užívání všech smyslů apod.

Mezi očekávané výstupy patří např. správné držení těla, zvládnutí běžných způsobů pohybu v různém prostředí, vědomé napodobení jednoduchého pohybu, umět rozlišit, co zdraví prospívá a co mu škodí atd.

Dítě a jeho psychika (psychologická oblast)

Pedagog podporuje duševní pohodu dětí, psychickou zdatnost a odolnost. Rozvíjí se intelekt, řeč a jazyk, poznávací procesy a funkce, sebepojetí, sebevyjádření a kreativita. Tato oblast zahrnuje tři podoblasti:

- Jazyk a řeč

Mezi dílčí cíle patří rozvoj řečových schopností, rozvoj komunikativních dovedností, rozvoj zájmu o psanou podobu jazyka i další formy verbálních a neverbálních sdělení.

Mezi očekávané výstupy patří správná výslovnost, ovládání dechu, vedení rozhovoru, porozumění slyšenému, kladení a zodpovězení otázek, umět poznat některá písmena a číslice, projevovat zájem o knížky apod.

- Poznávací schopnosti

Mezi dílčí cíle patří rozvoj smyslového vnímání, rozvoj tvořivosti, podněty k přirozené zvědavosti, zájmu o objevování a učení apod.

Mezi dílčí výstupy patří např. pojmenování věcí kolem, umět se soustředit na činnost, vyjádřit, o čem přemýšlí a uvažuje, chápání základních číselných a matematických pojmů, prostorových pojmů atd.

- Sebepojetí, city, vůle

Mezi dílčí vzdělávací cíle patří např. rozvoj pozitivních citů ve vztahu k sobě, sebeovládání, rozvoj schopnosti vytvářet citové vztahy a rozvíjet je.

Mezi dílčí výstupy patří umění odloučit se na určitou dobu od rodičů a být aktivní i bez jejich podpory, uvědomit si svou samostatnost, rozhodovat o svých činnostech, umět vyjádřit souhlas i nesouhlas, prožívat radost z poznání a zvládnutého.

Dítě a ten druhý (interpersonální oblast)

Pedagog podporuje utváření vztahů dítěte k jiným dětem nebo dospělým. Posiluje, kultivuje a obohacuje jejich vzájemnou komunikaci.

Mezi dílčí cíle patří osvojení si pravidel chování ve vztahu k druhému, používat prosociální prvky chování ve své komunikaci, umět si uchránit své soukromí a bezpečí.

Očekávanými dílčími výstupy je navázání kontaktu s dospělým, který má dítě v péči, přirozeně komunikovat s druhými, udržovat dětská přátelství,

spolupracovat s ostatními a chápat, že každý má svou hodnotu, přestože je každý jiný a že osobní odlišnosti jsou přirozené.

Dítě a společnost (sociálně-kulturní oblast)

Dítě je uváděno do společenství ostatních lidí a do pravidel soužití s ostatními. Poznává svět materiálních a duchovních hodnot, kulturu, umění, osvojuje si potřebné dovednosti, návyky a postoje, aktivně se podílí na utváření společenské pohody ve svém sociálním prostředí.

Mezi dílčí cíle patří např. poznávání pravidel společenského soužití, rozvoj schopnosti žít ve společenství ostatních lidí a vnímat a přijímat základní hodnoty v tomto společenství uznávané, vytváření povědomí o morálních hodnotách, o existenci jiných kultur a národností.

Očekávané dílčí výstupy zahrnují např. slušné chování ve styku s dospělými i dětmi, utvoření představy o pravidlech chování a společenských normách, chovat se a jednat podle vlastních pohnutek a zároveň s ohledem na druhé, vážit si práce a úsilí druhých.

Dítě a svět (environmentální oblast)

Dítě si osvojuje povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí a vytváří si postoj k životnímu prostředí.

Dílčí cíle zahrnují seznámení dětí s místem a prostředím, ve kterém žijí, pochopení, že lidé mohou své prostředí chránit, ale také poškozovat, poznání jiných kultur, osvojení si dovedností potřebných k vykonávání činností v péči o okolí, úctu k životu ve všech formách apod.

Mezi očekávané dílčí výstupy patří např. orientace ve známém prostředí, zvládání běžných činností, které se doma a v mateřské škole opakují, uvědomění si nebezpečí, se kterým se může v okolí setkat a jak se bránit popř. na koho se obrátit o pomoc apod.

(VÚP, RVP PV, 2004)

5.2 Nizozemsko

Školy formulují svou vzdělávací nabídku v plánovacích dokumentech, pro které jsou v zákonu stanoveny formální a obsahové náležitosti. Jakmile jsou přijaty

provozovatelem školy, jsou k dispozici pro vnější hodnocení, které provádí národní školský dohled, který má převážně hodnotící úlohu.

Každá škola zpracovává své vlastní kurikulum, kde je poměrně podrobně charakterizován způsob výuky, náplň činnosti mimo vyučování, kde jsou představeni učitelé apod. Tento dokument je vydáván jako brožura a slouží především rodičům a veřejnosti.

5.3 Shrnutí

Již od počátku existence vzdělávacích institucí se lidé zabývali otázkou, co má být obsahem vzdělávání. Názory na tuto otázku se v každé zemi a době lišily hlavně kvůli odlišnosti národních kultur. V dnešní době není tvorba kurikulárních dokumentů pouze otázkou jednoho izolovaného státu, ale v důsledku ekonomické a politické integrační tendence se stává předmětem mezinárodního zájmu. Žádná z vyspělých zemí se při tvorbě národního vzdělávacího kurikula neobejde bez poznatků a informací o obsahu vzdělávacích kurikul v zahraničí.

6 Zásady vzdělávání

6.1 Zásady českého vzdělávání

České školství bylo několikrát obměněno školskými reformami, v současné době se řídí těmito zásadami:

- Zásada rovného přístupu ke vzdělání (občané české republiky a členských států EU mají stejná práva na vzdělání bez ohledu na společenskou třídu, rasu či náboženství a jiná vyznání)
- Zásada úcty, respektu, solidarity, důstojnosti a názorové snášenlivosti mezi účastníky vzdělávání (žáci a učitelé)
- Zásada svobodného šíření poznatků o poznání a pochopení světa
- Zásada zdokonalování vzdělávání na základě vědy a výzkumu a používání účinných moderních pedagogických metod
- Zásada bezplatnosti vzdělávání, je-li zřizovatelem stát, kraj nebo obec
- Zásada hodnocení naučeného za určité období, které je stanoveno školským zákonem a rámcovým vzdělávacím programem (učitel hodnotí, co se dítě naučilo)

6.2 Zásady nizozemského vzdělávání

Vzdělávací systém Nizozemí se opírá o tři základní principy:

- Tolerantnost
- Demokracie (uplatnění demokratických práv skupin a jednotlivců je výrazně podporováno)
- Svoboda (svoboda škol - svobodné volby školy pro rodiče a žáky, knih a jiných učebních pomůcek, svoboda ideologie a svoboda vnitřní struktury školy - lidé žijící trvale v Nizozemsku mají právo zakládat školy na základě své životní filozofie, náboženství nebo pedagogicko-didaktických principů)

6.3 Shrnutí

V českém školním systému se vycházelo ze změn politicko-kulturních podmínek. Rysy nizozemských principů vzdělávání vychází z historie – rozdělení obyvatelstva na tři skupiny, tedy katolickou, evangelickou a humanistickou, vedlo nezbytně k toleranci a vlastnímu osobnímu rozhodování o otázce výchovy dětí. Také velká otevřenost státu vůči jiným národům (početné skupiny uprchlíků ze zámoří a z Evropy a důležité centrum obchodu) vedla k tolerantnosti. Dnešní děti vyrůstají v multikulturní společnosti, učí se tedy respektovat děti, které pocházejí z jiných kultur a civilizací.

7 Pojetí dítěte

V České republice i v Nizozemsku se změnil pohled na dítě a dětství po reformním hnutí a pomalu se přistoupilo na osobnostně orientovaný model výchovy předškolního vzdělávání, který se chce oprostit od myšlenky, že všechny děti musí všechno umět stejně a místo toho sleduje individuální rozvoj osobnosti dítěte. Mezi znaky osobnostně orientované výchovy patří:

- Právo dítěte, být samo sebou (partnerský vztah ze strany učitelů k dětem)
- Vztah k rodině (rozhodující roli ve výchově má rodina, mateřské školy kladou důraz na spolupráci s rodinou dětí a jejich spoluúčasti na vzdělávacím programu)

- Vztah MŠ k počátečnímu vzdělávání (přechod od nezávazného dětství k systematickému vzdělávání, respektuje se individuální sociální zralost dítěte a jeho vývojové zvláštnosti, příprava na školu nepředstavuje specifický program ani to, aby děti uměly všechno stejně)
- Hra a učení (základním a nejvhodnějším prostředkem předškolního vzdělávání je hra – spontánní i řízená pedagogem, dále situační a prožitkové učení – pedagog by měl dětem dopřát situace bohaté na výchovný záměr)
- Tvořivost a samostatnost (nechat děti podílet se např. na výzdobě třídy apod.)
- Individualizace (pozornost ke každému dítěti, neuplatňovat stejné výchovné postupy a metody na všechny děti)
- Alternativnost (každá mateřská škola si vytvoří vlastní vzdělávací program)

Osobnostně orientovaný model neupřednostňuje intelekt, ale zdůrazňuje rozvoj sociální, vývoj emocionální a zdůrazňuje trvalou příležitost k sociálně zaměřenému učení (nápodoba).

8 Míra účasti dětí v předškolním vzdělávání

Důraz kladený na účast v předškolním vzdělávání je dán charakterem tohoto vzdělávání, které vlastně tvoří základ pro celoživotní vzdělávání a usnadňuje vstup do povinné školní docházky.

8.1 Česká republika

Děti je možné do mateřské školy zapsat již od 3 let (výjimečně od 2). Největší zájem o docházku dětí do předškolního zařízení je ve věku 5 – 6 let. Předškolního vzdělávání, ať už v mateřských školách nebo v přípravných třídách zřízených při základních školách, se u nás účastňuje 92,8 % dětí. Vzhledem k vysokému počtu dětí je v současné době problém přijmout do předškolního zařízení všechny děti, jejichž rodiče mají zájem o toto vzdělávání, kvůli nedostatečné kapacitě volných míst.

8.2 Nizozemsko

Pro děti mladší 5 let jsou k dispozici skupiny péče o děti a střediska denní péče o děti. Tyto skupiny navštěvuje přibližně 35% dětí ve věku 2-3 roky a 50% dětí ve věku 3 roky a střediska navštěvuje 1 % dětí ve věku do 4 let. Ve věku 4 let téměř všechny děti navštěvují primární školu (tento ročník je nepovinný) a od 5 let je toto vzdělávání povinné pro všechny děti, účast je tedy 100%.

9 Řízení a státní dohled na předškolní vzdělávání

9.1 Česká republika

V České republice je předškolní vzdělávání řízeno ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT). Podmínky pro vzdělávání dětí jsou legislativně vymezeny zákony, vyhláškami a právními předpisy, mezi které např. patří:

- Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)
- Zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů
- Nařízení vlády o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně-pedagogické a přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků
- Vyhláška o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků
- Vyhláška o předškolním vzdělávání
- Vyhláška o bezpečnosti a ochraně zdraví dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních

Státní dohled nad školní činností vykonává Česká školní inspekce.

9.2 Nizozemsko

Nejvyšším orgánem řízení je ministerstvo školství, kultury a vědy, které je zodpovědné za financování, organizaci, inspekci a podporu inovací.

V řízení školství pak další významnou roli hrají poradní orgány (Rada pro primární a sekundární školství) a jsou složeny z ministra pro školství, zástupců orgánů, které mají správní odpovědnost za resort školství nebo kterých se týká vzdělávací politika a ze zástupců různých společenských skupin, jako jsou odbory či organizace národnostních menšin.

Regulace vzdělávání je prováděna ve shodě s legislativními opatřeními v podobě těchto zákonů:

- Zákon o základním vzdělávání
- Prozatímní zákon o zvláštním vzdělávání
- Zákon o středním vzdělávání
- Zákon o vyšším odborném vzdělávání
- Zákon o univerzitním vzdělávání
- Zákon o Otevřené univerzitě
- Zákon o povinném vzdělávání
- Rámcový zákon o vzdělávání dospělých
- Zákon o učňovském školství
- Zákon o systému podporující vzdělávání

Dozor nad vzděláváním na soukromých a státních školách provádí školský inspektorát, který kromě dohledu, podporuje rozvoj a kvalitu škol. Činnost školní inspekce můžeme rozdělit do tří okruhů:

- činnost v rámci hodnocení jednotlivých škol, včetně doporučení a poradenství na základě výsledků tohoto hodnocení
- hodnocení pro podávání zpráv o důležitých tématech v celém vzdělávacím systému
- mezinárodní spolupráce s orgány školského dohledu v jiných zemích

10 Financování školství

10.1 Česká republika

Předškolní a školská zařízení zřizovaná státem, obcemi nebo svazkem obcí jsou financovány ze státního rozpočtu, z rozpočtové kapitoly Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Prostřednictvím rozpočtů školských úřadů plynou do škol a zařízení prostředky na platy zaměstnanců, na zákonné odvody do sociálních a zdravotních fondů a ostatní náklady vyplývající z pracovněprávních vztahů, prostředky na výdaje na učební pomůcky a školní potřeby, pokud se žákům poskytují bezplatně.

Obce ve výkonu samosprávy ve školství poskytují svým školám a zařízením veškeré náklady na zajištění jejich provozu z obecního rozpočtu. Stát,

prostřednictvím rozpočtů okresních úřadů, poskytuje dotace na školství přidělované podle počtu žáků ve školách.

Obce mohou od rodičů vybírat příspěvek na částečnou úhradu. O snížení nebo prominutí úplaty, zejména v případě dětí se sociálním znevýhodněním, rozhoduje ředitel MŠ. Vzdělávání v posledním ročníku MŠ zřizované státem, krajem, obcí nebo svazkem obcí se poskytuje bezúplatně. Rodiče dále přispívají na stravování. Soukromé a církevní mateřské školy mohou od státu dostat stejný příspěvek jako mateřské školy státní a dále ještě získávají peníze od zřizovatele a prostřednictvím školného.

10.2 Nizozemsko

Výdaje na financování školství zajišťuje vláda. Všechny školy, ať už jsou provozovány státem či soukromě, jsou ze 100% financovány státem a řídí se stejnými kritérii. Rozdělování prostředků zahrnuje všechny vzdělávací instituce a zařízení. V rámci financování existuje několik finančních systémů, které vytváří velkou míru institucionální nezávislosti, patří sem:

- Systém Londo, který je zaměřen na financování budov, učebních pomůcek a údržby na základě stanovených norem
- Rozpočtový systém pro financování pracovníků, který poskytuje nezávislost při úhradě nákladů na pracovní síly
- Financování formou pevně stanovené částky, kdy školy samostatně rozhodují o tom, jakým způsobem přidělené prostředky využijí na financování pracovních sil a provozních nákladů

První dva systémy jsou určeny na financování konkrétních položek, zatímco třetí systém zajišťuje prostředky pro všechny druhy výdajů.

11 Vzdělávání národnostních menšin

„Multikulturní společnost je realitou naší doby a předškolní věk ideálním obdobím pro budování vzájemných pozitivních vztahů bez předsudků, v duchu vzájemného obohacování“

„Předškolní třída s dítětem cizince je nejlepší příležitostí pro vytváření prosociálních postojů k druhému, především rozvoj sociální citlivosti, tolerance a přizpůsobivosti“. (Mertin, Gillernová, 2003, s. 184)

11.1 Česká republika

Multikulturní výchova se u nás stává poměrně novým fenoménem předškolního vzdělávání a pro obyvatele České republiky je přítomnost cizinců ve společenském životě nová a ne každý tuto situaci přijímá kladně. Postoj vůči cizincům však často záleží na konkrétních zkušenostech s cizinci a chováním cizinců ke konkrétnímu člověku. Spíše negativní postoj vůči etnikům se častěji objevuje u starších lidí (mohou být plní předsudků a odmítání poznání něčeho nového). V našich mateřských školách se vytvořil prostor pro optimální rozvoj dítěte a respektování jeho individuálních potřeb, což se objevuje i při integraci dětí cizinců do českého prostředí. Ačkoliv se v mateřských školách stále častěji objevují děti z jiných národnostních menšin, nenabízí se jim nějaká výraznější pomoc, např. v podobě asistenta, který by s nimi mluvil jejich rodným jazykem. Na základní škole poté jazyková bariéra brání dětem v učení. Objevují se u nás ale adaptační programy, kdy dítě chodí do školky nejprve s jedním z rodičů tak na dvě hodiny až se postupně pobyt prodlužuje.

V České republice existuje program, který velmi malým dětem umožňuje osvojit si základní znalost vyučovacího jazyka před zahájením povinné školní docházky. Pro malé přistěhovalce se pořádá výuka základů vyučovacího jazyka na úrovni předškolního vzdělávání ve speciálních skupinkách, aby byly připraveny na přechod na úroveň povinného vzdělávání.

Pro děti cizinců platí stejné cíle předškolního vzdělávání, které směřují k optimálnímu rozvoji dítěte. Ve školském zákoně jsou uvedeny principy a zásady vzdělávání dětí cizinců, mezi nimiž je např. rovný přístup ke vzdělávání bez jakékoliv diskriminace, vzájemná úcta, respekt, názorová snášenlivost, solidarita a důstojnost všech účastníků vzdělávání, utváření vědomí národní a státní příslušnosti a respektu k etnické, národnostní, kulturní, jazykové a náboženské identitě každého jedince apod.

Jako příklad bych uvedla romskou národnostní menšinu. Problematika vzdělávání romských dětí je u nás řešena přípravnými ročníky zřizovanými při mateřských a základních školách a romskými asistenty, kterých je ovšem nedostatek.

V současné době se objevují pokusy o řešení romské otázky i prostřednictvím vzdělávání, ale to se daří pouze pozvolna. Výchova v romských rodinách je odlišná od naší, romské děti si užívají daleko větší volnosti, jsou více respektované a vychovávány k tomu, aby se bez ostychu projevovaly a účastnily se řešení problému s dospělými, velký důraz je kladen na kolektiv, o všechno se dělí. Tento způsob výchovy jim v našem školství způsobuje problémy, protože takové chování je nepřipustné a protože u nás je kladen důraz na individualismus. Zde je vidět, jak je důležité si zjistit co možná nejvíc informací o dané národnostní menšině, pokud je to možné, získat co nejvíc informací od rodičů. Z toho vyplývá, že neznalost romské kultury, tradic a zvyků může vést k mnohým nedorozuměním a nepochopením, což může mít za následek nepřímou diskriminaci. Mateřské školy navštěvuje velice malé procento romských dětí, kde mohou získat základní návyky pro zvládnutí základní školy. Je to dáno přístupem romských rodičů ke vzdělání, k tzv. „bílým“ školám mají nedůvěru a tu přenáší na své děti. Podle nich vzdělání nepotřebují a zvykli si na příjem sociálních dávek a podpor. Pokud chce škola vzdělávat i romské děti, je nutné najít cestu k jejich rodičům a přesvědčit, že vzdělání je pro jejich děti důležité. Takovéto snahy jsou hodně pracné, ale do budoucna se tato investice určitě vyplatí.

K úspěšné integraci Romů do vzdělávání je třeba hledat podporu a pochopení u majoritní společnosti, tedy Čechů, zlepšit informovanost o Romech nejen u učitelů, ale také u široké veřejnosti. Bohužel, mnoho českých rodičů vede své děti k tomu, aby se od romských dětí distancovaly z důvodů rasových předsudků a negativních vlivů na jejich děti.

11.2 Nizozemsko

V Nizozemsku je velká snaha o zařazení dětí cizinců do předškolního vzdělávání, protože odborníci jsou přesvědčeni o snadnější integraci dítěte v tomto prostředí a věku než později ve škole. Školy poskytují písemné informace o školském systému v různých jazykových variantách. Na základě principu tolerantnosti školy respektují kulturní odlišnost a mohou upravit své kurikulum podle potřeb a požadavků rodičů žáků, např. zavést výuku v jazycích minorit apod. Princip integrace do nizozemské společnosti respektuje kulturní identitu etnických skupin a vytváření důstojných sociálních podmínek.

Vzhledem k vysokému počtu cizinců zde vznikly tzv. „černé školy“, kde je více než 70% dětí jiné národnosti než nizozemské tedy z rodin cizinců, hlavně z bývalých kolonií a z chudých zemědělských oblastí Turecka a Maroka. Rodiče však nejsou s tímto rozdělením škol spokojeni a obávají se, že absolvování „černé školy“ znemožní jejich dětem úspěšnou integraci do nizozemské společnosti. Ukázalo se, že výsledky vyučování na těchto školách nejsou horší než na jiných školách, a to hlavně kvůli větším finančním prostředkům od státní správy, které umožňují věnovat žákům větší osobní pozornost.

V Nizozemsku, kde žije stovka národnostních menšin, existují integrační kurzy pro přistěhovalce z národnostních menšin, ve kterých se jim poskytuje možnost výuky holandštiny, vzdělávat se, navštěvovat kurzy sociální a pracovní orientace a vidět výhody ve vzdělání a dalším profesním uplatnění a tato investice do jejich vzdělání se vyplatila. Přes 90% z nich si po jejich absolvování nachází práci, část pokračuje ve studiu. Je důležité, aby účastníci výuky byli ke studiu náležitě motivováni. Hlavní je podnítit v cizincích vědomí, že pracovat je finančně výhodnější než pobírat sociální dávky, v kombinaci se snahou po vyšším společenském postavení.

11.3 Shrnutí

Vzdělávání národnostních menšin v České republice je celkem na dobré úrovni, ovšem zdá se, že se teprve hledá cesta, jak co nejefektivněji integrovat děti cizinců do českých mateřských a základních škol. Nizozemsko se ovšem také potýká s problémem vzdělávání zejména dětí z rodin muslimů, které zaostávají za dětmi z nizozemského etnika a opět se zde ukazují odlišné způsoby výchovy dětí v rodině a postoje ke vzdělávání. Je zřejmé, že kulturní faktory významně zasahují do výsledků a fungování vzdělávání v obou zemích.

Závěr

Předškolní vzdělávání se v evropských zemích postupně zdokonaluje a nabývá na významnosti, protože studie prokázaly, že předškolní výchova prospívá rozvoji dětí, a to hlavně těm, které pocházejí ze znevýhodněného rodinného prostředí. Předškolní výchova se ukazuje jako velice prospěšná pro sociální a komunikační dovednosti dětí a díky tomu, že si děti ve školkách tzv. rozšiřují obzory a poznávají nové věci tak, jak by doma třeba nepoznaly, mají později příznivější postoj k učení při zahajování školní docházky. Pozitivní působení předškolní výchovy je dáno délkou předškolní výchovy, kvalitou vzdělávacích programů a podporou předškolní výchovy ze strany rodičů.

Předškolní výchova se začala chápat jako součást celoživotního vzdělávání a začalo se k ní tak přistupovat a svým obsahem připravovat děti na školní vzdělávání. Vědecké poznatky z tohoto oboru začaly ovlivňovat školskou politiku, což mělo za následek větší podporu předškolní výchovy. Obsahy a cíle předškolního vzdělávání si jsou v evropských zemích velice podobné a shodují se s doporučeními Evropské Unie.

Institucionální zařízení předškolní výchovy mají rozdílné formy, rozlišují se podle zřizovatele, podle věku dětí, pro který jsou určeny a podobně, ale nejčastěji jsou stejného typu jako naše české mateřské školy, odlišují se pouze vztahem k primárnímu vzdělávání (většinou jsou to samostatné instituce kromě Nizozemska a Irska, kde v podstatě neexistují oddělené mateřské školy, ale jsou součástí škol základních, tedy i součástí primárního vzdělávání).

V podstatě ve všech zemích se preferuje zvyšování pedagogické kvalifikace učitelek mateřských škol, což má opět za následek kvalitnější předškolní vzdělávání.

Školství a vzdělávání je v každé zemi velice svázáno s tradicemi a kulturním zázemím a proto i organizace a způsob vzdělávání jsou v jednotlivých evropských zemích odlišné a tato autonomie zůstává zachována. To však neznamená, že se vzdělávací systémy nemohou navzájem ovlivňovat. Proto je dobré podporovat výměnu informací a dobré zkušenosti ze zahraničí využívat.

Velice se mi líbí, že v nizozemských školách se rodiče mnohem více podílí na „výuce“, než je tomu u nás. Často přicházejí do školy (přicházejí převážně

maminky), mají dokonce některá zařízení školy k dispozici, např. počítače na chodbách. Učitelky si domlouvají s rodiči různé formy spolupráce. Může se jednat o dohled nad dětmi nebo o pomoc při podávání svačin, pomoc při úpravách a výzdobě třídy apod. Rodiče se však zapojují i do výuky, což práce ve skupinkách velice usnadňuje. Maminka může spolupracovat se svým dítětem nebo i s ostatními dětmi, které berou přítomnost rodičů ve třídě jako běžnou věc. Rodiče jsou zváni i na různé školní slavnosti nebo na prezentaci projektů, na kterých děti delší dobu pracovaly. V Nizozemsku je zavedeno také to, že je-li škola daleko od bydliště dětí, proplácí se rodičům odvoz dítěte do školy veřejnou dopravou. V posledních letech bylo investováno mnoho peněz do snižování počtu dětí ve třídách, zjistilo se totiž, že velikost skupiny určuje další vývoj dětí značně výrazněji spíše na začátku školní docházky než později. V těchto oblastech vidím velkou inspiraci i pro naše české předškolní vzdělávání.

Věřím, že toto srovnání předškolní výchovy bude přínosné.

Nizozemsko je země hodna studia a v řadě ohledů i hodna následování. Díky svému historickému vývoji jsou Nizozemci hluboce přesvědčeni o své schopnosti široké tolerance a jsou připraveni tuto toleranci v každodenním životě dokazovat. Jsou také přesvědčeni o své úspěšnosti, ovšem vědí, že aby byli úspěšní, musí na tom tvrdě pracovat. Nizozemsko se řadí k nejtolerantnějším evropským zemím a míra udělených občanství imigrantům patří k nejvyšším v Evropě. Spolupráce s Nizozemskem nám může přinést užitek v oblasti lidských práv a národnostních menšin, ale i v jiných oblastech.

Seznam použité a citované literatury

České vzdělání a Evropa. Praha: Sdružení pro vzdělávací politiku, 1999. ISBN 80-211-0312-4.

Eurydice, Cedefop. *Struktury systémů vzdělávání a počáteční odborné přípravy v zemích Evropské unie*. Praha: Učitelské noviny - Gnosis, spol. s.r.o., 1995.

Eurydice. *Předškolní výchova a primární vzdělávání v zemích evropské unie*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 1996. ISBN 80-211-0237-3.

Ježková V., Walterová E. *Vzdělávání v zemích Evropské unie*. Praha: PdF UK, 1997. ISBN 80-86039-19-6.

Kabela M. *Holandská skutečnost*. Brno: Barrister&Principal, 2002. ISBN 80-86598-22-5.

Klehňová M., Palečková J., Pikálková S. *České školství v mezinárodním srovnání, stručné seznámení s vybranými ukazateli publikace OECD*. Praha: ÚIV-Divize nakladatelství Tauris, 2003. ISBN 80-211-0457-0.

Mertin V., Gillernová I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-799-X.

MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004.

Průcha J., Walterová E., Mareš J. *Pedagogický slovník 4. aktualizované vydání*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

Průcha J. *Srovnávací pedagogika*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-155-7.

Rýdl K. *Inovace školských systémů*. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-17-8.

Svobodová E. *Obsah a formy předškolního vzdělávání*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007.

Váňová M. a kolektiv. *Vzdělávací systémy ve vyspělých evropských zemích*. Praha: Karolinum, 1994. ISBN 80-7066-848-2.

Internetové zdroje:

<http://www.euroskop.cz> (15. 1. 2010)

<http://www.rodina.cz> (15. 1. 2010)

<http://www.rvp.cz> (31. 1. 2010)

<http://www.uiv.cz> (31. 1. 2010)

<http://www.wikipedia.cz> (31. 1. 2010)

Přílohy

Vlajky států

Belgie .

Lucembursko

Švédsko

Česká republika

Nizozemsko

Velká Británie

Dánsko

Portugalsko

Finsko

Rakousko

Francie

Řecko

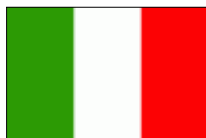
Irsko

Spolková republika Německo

Itálie

Španělsko

Mapa Nizozemska (images.google.cz)

Mapa České republiky (images.google.cz)

Pohled do nizozemské primární školy, nejmenší děti (images.google.cz)

Pohled do české mateřské školy (vlastní foto)

Školní zahrada pro děti v Nizozemsku (images.google.cz)

Zahrada mateřské školy v České republice (vlastní foto)

